

Відгук

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Васяновича Григорія Петровича на дисертаційне дослідження
Багрій Марії Антонівни «Педагогічні ідеї і просвітницька
діяльність українських письменників Західної України
(кінець XVIII – 30-ті роки XX сторіччя)» на здобуття наукового
ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Сучасний стан розвитку українського суспільства, його безпеки й надійного інформаційного захисту потребує значного посилення уваги до питань осягнення минулого, а, водночас, до об'єктивної оцінки історичного досвіду, наукових концепцій, ідей, прагнень видатних наших письменників, культурних просвітників. Аналіз спадщини минулого збагачує вітчизняну науку, уможливорює прогнозування її майбутнього. Піклуючись про вшанування українських мислителів, культурно-освітніх діячів, педагогів Кабінет Міністрів України прийняв спеціальну Постанову № 510 від 20 квітня 1998 року, в якій наголошується на необхідності проведення урочистих читань, конференцій, присвячених видатним українським діячам, педагогам, організації зустрічей фахівців, учених зі студентами, вчителями, батьками, щоб привернути увагу до проблеми розвитку української педагогічної думки; висвітлення в науково-методичній і громадсько-політичній пресі творчої спадщини представників української педагогічної думки, праці яких ще недостатньо залучені до сучасного освітнього процесу. Безсумнівно, що постаті багатьох культурно-освітніх діячів, письменників Західної України кінця XVIII – 30-х років XX сторіччя були і раніше представлені у філософській, літературній, психолого-педагогічній думці, водночас зазначимо, що у такому контексті, який нам репрезентує Марія Багрій, ми зустрічаємося уперше.

Надзвичайно вартісною, на наш погляд, є проекція ідей українських письменників Західної України окресленого періоду на сучасний розвиток освіти і

педагогічної думки в Україні, що актуалізує обрану тему дослідження. У цьому сенсі представлена праця є цілком доцільною, вона є на часі, і безсумнівно має як теоретичну, так і практичну значущість. Отже, можна констатувати, що наявними є об'єктивні і суб'єктивні чинники обґрунтування автором педагогічних ідей і просвітницької діяльності письменників Західної України визначеного періоду. Це відповідає паспорту спеціальності обраного дослідження.

Теоретико-методологічна основа дослідження науково обґрунтована, вона базується на засадах гуманітарної, соціокультурної філософії освіти, яка формує і спрямовує світогляд особистості на усвідомлення людини як вищої соціальної і душевно-духовної цінності, здатної у морально-естетичному вимірі ставитися до іншої людини за християнським етичним імперативом: «Стався до іншої людини так, як би ти хотів, щоби вона ставилася до тебе».

Відповідно до цього теоретико-методологічного положення системоутворювальним ядром загальної і професійної освіти майбутніх педагогів є не стільки набуття певних професійних знань, умінь, навичок, скільки формування цілісної особистості, її почуттєвої, інтелектуальної й вольової сфер у вияві їхньої діалектичної єдності.

Найбільш суттєві результати рецензованого дослідження.

Науковий апарат дослідження Марії Багрій відповідає вимогам до такого роду робіт і є достатнім для розв'язання всіх поставлених завдань, окреслених дисертанткою. Авторка чітко визначає мету, предмет, об'єкт, завдання дослідження, що позитивно позначилося на здійсненні наукового пошуку, обґрунтуванні положень дисертації в цілому. Така логіка є послідовною, відповідає науковій проблемі праці та спрямована на її системне розв'язання. До того ж, зауважимо, що дослідження є інтердисциплінарним, у нім домінує літературний, педагогічний та культурно-просвітницький досвід письменників Західної України визначеного періоду, що значно підсилює її наукову доцільність та новизну.

Отже, дисертанткою:

1. На належному науковому рівні проаналізовано такі ключові поняття: «педагогічні ідеї», «літературна творчість», «просвітницька діяльність», «літературознавство», «трансдисциплінарність» та ін. Зазначимо, що цей аналіз здійснений в широкому гуманітарному контексті – історико-педагогічному, літературному, аксіологічному, діалогічному, психологічному, культурно-просвітницькому та ін. Позитивним, на наш погляд, тут є те, що дисертантка належним чином застосовує аналітико-критичний, системний, аксіологічний, функціональний та історико-логічний підходи. Це дозволяє їй подивитися на окреслену проблему у широкому контексті сучасної освіти, оскільки сьогодні посилюється необхідність залучення середньої і вищої школи до європейського освітнього, наукового та культурного простору зі збереженням і вдосконаленням досвіду та пріоритетів національної педагогічної системи. Тим самим, окреслені підходи та ключові поняття у дослідженні виконують вагомую методологічну роль. До цього варто додати, що пошукувача чітко, сутнісно визначає головні педагогічні концепти і просвітницьку діяльність українських письменників Західної України названого періоду, дає їм розлогу наукову характеристику на основі аналізу надзвичайно широкого комплексу наукових джерел, передусім – першоджерел, які безпосередньо стосуються предмета, об'єкта і завдань дослідження.

Авторка ґрунтовно досліджує періодизацію вивчення та реценції педагогічних ідей, культурно-просвітницької діяльності видатних вітчизняних письменників тогочасного періоду, і це також варто віднести до її наукового здобутку. Натомість зазначимо, що тут здобувачці іноді (кажучи філософською мовою), важко перейти від загального до конкретного і визначитися з тим чи іншим періодом. У монографії автор допускається помилка на ціле століття і замість 1770 року (початок першого періоду), подає 1870 – 1820 рр... Вважаємо, що це технічна помилка, але у такій праці їй не мало би бути взагалі (див. с. 376).

2. Позитивним у дослідженні є і те, що дисертанткою справедливо

наголошується: педагогічні ідеї багатьох вітчизняних письменників тривалий період не лише недостатньо впроваджувалися в освітньому процесі, а й до недавнього часу взагалі були вилучені із наукового обігу, заборонені. Тому цілком слушною є формула авторки: «назад у майбутнє». Ця формула нехай гіпотетично, але все-таки дає можливість зробити припущення, що в освіті і науці багато чого відбувалося б інакше, якби творчий доробок наших провідних мислителів, письменників, просвітителів, релігійних діячів був своєчасно, фундаментально вивчений і реалізований в освітній сфері, адже педагогічні ідеї абсолютної більшості наших письменників була виключно проєвропейською, демократичною, гуманістичною.

3. Виходячи із теми дослідження, дисертантка науково обґрунтувала трансформацію літературних пошуків і педагогічних ідей письменників Західної України, яка тривала досить значний період: з кінця XVIII до 30-х років XX сторіччя. Марія Багрій переконливо доводить, що цей процес був надзвичайно складним і непрямолінійним, що пояснюється не лише світоглядними позиціями письменників (суб'єктивний аспект), а й існуючими на той час соціокультурними, політичними та економічними умовами (об'єктивний аспект). Натомість вчена засвідчує, що еволюція педагогічних ідей абсолютної більшості письменників відбувалася в напрямі філантропізму, антропологізму, позитивізму до екзистенціалізму, прагматизму, гуманізму і демократизму. Втім, на наш погляд, у цьому питанні більш ґрунтовно мав би бути застосованим синергетичний підхід, який значною мірою допомагає з'ясувати можливості переходу лінійності в нелінійність, показати важливі процеси перервності (дискретності) і неперервності. Водночас, як слушно доводить авторка дисертації, тогочасні письменники, культурно-освітні діячі незмінно дотримувалися педагогічних ідей, серед яких центральною була ідея освіченої, вільної людини, що виходить із концепції ментальності українського народу. Реальна свобода, соціальна й індивідуальна справедливість, духовно-моральні цінності становлять смисли буття українського народу. У цьому сенсі авторці

належало б більш ґрунтовно дослідити вплив означених педагогічних ідей на формування національної ідентичності.

4. Вартісним у виконаному дослідженні є аналіз ціннісно-смислової сфери творів письменників, які мають найбільш відчутну педагогічну тематику. Виклад авторкою цієї проблеми однозначно засвідчує, що більшість письменників Західної України окресленого періоду не сприймала консервативного, авторитарно-репродуктивного способів навчання і виховання, засуджувала тілесні покарання, які були панівними у тогочасній освіті. Ці способи, як відомо, ґрунтувалися на «зубрячці», бездумному заучуванні тих чи інших положень, законів, принципів, приписів, а тому таку педагогіку, вслід за Іваном Франком, багато хто із письменників називав «цвинтарною педагогікою», яка гальмує нормальний розвиток особистості. На противагу такій педагогіці письменники, педагоги (О. Попович, І. Карбулицький, У. Кравченко, І. Герасимович, С. Смаль-Стоцький та ін.) пропонували педагогіку творчості, думання, «стереометричності», дієвості, яка в своїй основі несе потужний культурологічний, просвітницький заряд, прагнення до усього розумного, чуттєвого і вольового. Отже, передбачає всебічний продуктивний розвиток дитини. Зазначимо, що за сучасних умов авторитарну педагогіку рішуче і справедливо засуджували академіки І. Зязюн, С. Гончаренко, М. Стельмахович, І. Бех, Г. Філіпчук, професори В. Скотний, О. Вишневський та інші видатні українські педагоги. Натомість, правду кажучи, вона все ще, нехай напівмертвим корінням, але подекуди тримається й досі... Шкода проте, що ні І. Беха, ні І. Зязюна, ні Г. Філіпчука навіть немає у списку літератури (мається на увазі монографічне видання).

1. Тогочасна школа в Австро-Угорській імперії та польського панування у художніх творах багатьох українських письменників постає не лише знімченою, сполонізованою, а й зруmunізованою, мадяризованою. Отже, була такою, що вимагала докорінних змін у руслі націоналізації та невід'ємного права бути українською. У цьому руслі таким доречним був вислів Тараса Шевченка: «Школо-школо, як би тебе перешколити»! На наш погляд, авторка дисертаційної

праці робить слушний висновок про те, що за сучасних умов належить більш широко впроваджувати педагогічні ідеї тогочасних письменників в освітній процес, оскільки вони мають глибокий гуманістичний зміст. Вважаємо, що дискусійним у цьому аспекті можуть бути питання щодо активного застосування форм і методів, засобів, сучасних інноваційних технологій у вказаному контексті.

5. Одним із важливих питань дослідження є вияв стану і взаємодії (співробітництва) учителів і учнів. Щодо реального стану і діяльності учителів, то Марія Багрій на основі аналізу першоджерел доводить: учитель зазвичай потерпав від різного роду знущань і принижень з боку чиновництва, морального і духовного насилля та матеріальних злиднів. Отже, педагог був майже цілковито залежною особою і часто-густо був з низьким рівнем професійної культури.

Що ж стосується національних ідеалів та просвітницької діяльності взагалі, то як доводить дисертантка, загал письменників Західної України того часу вважав, що ця діяльність має бути спрямованою у свої «національні ворота», і саме на цій основі можна створити незалежну Україну. Отже, можна з впевненістю говорити про те, що найбільш прогресивна частка письменників уже тоді викристалізовувала і поширювала ідею модернізації української освіти. Водночас зазначимо, що і сьогодні пошук ідеалу вчителя залишається актуальною суспільною і психолого-педагогічною проблемою. Не меншою мірою це стосується і його соціального статусу. Наша позиція у цьому питанні є такою: якщо держава справді зацікавлена у вихованій особистості, то вона передусім має подбати про того, хто виховує. Отже, учитель має бути поставлений в ранг державного службовця.

6. Позитивним у дисертаційному дослідженні є з'ясування автором позиції письменниками тогочасної Західної України щодо вивчення і сприйняття учнем тексту художнього твору. Із контексту праці добре видно, що більшість письменників обстоювали думку, згідно з якою, учень не має беззастережно прийняти усталену готову думку учителя. Тут пріоритетне місце має посідати так званий «текстоцентризм», власне сприйняття і думка учня. Натомість, на наше переконання, цей контекст не зовсім глибоко висвітлений авторкою праці.

7. У представленому дослідженні здійснено аналіз та викладено еволюцію поглядів, педагогічних ідей письменників на прикладі їх рефлексій на всю сукупність освітянських і культурологічних проблем, які безумовно є вартісними і сьогодні. Особливо цінним у цьому аспекті є літературознавчий, текстологічний контексти. Водночас, на нашу думку, більш глибокого контексту вимагає наукова проблематика, пов'язана із регіональними особливостями формування педагогічних ідей та реальними можливостями їх впровадження.

Джерельна база дослідження. У дисертації використано широкий комплекс наукових джерел, які виявилися достатніми для здійснення наукової праці з проблем загальної педагогіки та історії педагогіки.

Структура дисертації відповідає логіці наукового дослідження, послідовно розкриває основні завдання наукового пошуку автора. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані; основні його положення висвітлено у достатній кількості одноосібних публікацій.

Зміст автореферату є ідентичним змісту дисертації. У праці зроблені відповідні узагальнення, оформлені додатки, які можуть бути використані теоретиками і практиками професійної освіти. Усе це та інше становить наукову новизну праці, яка написана добірною українською мовою.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

На підставі викладеного вище доходимо висновку, що дисертаційне дослідження «Педагогічні ідеї і просвітницька діяльність українських письменників Західної України (кінець XVIII – 30-ті роки XX сторіччя)» є самостійно виконаною, завершеною науковою працею, яка за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичного і практичного значення отриманих результатів відповідає чинним вимогам до докторських дисертацій, зокрема пп. 9, 11, 12, 13, 14) «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов № 567 від 27.07.2016 р., №943 від 20.11.2019 р. та № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави

України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов № 567 від 27.07.2016 р., №943 від 20.11.2019 р. та № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження Багрій Марії Антонівні наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи,
управління та суспільних наук Львівського
державного університету безпеки
життєдіяльності

Григорій Васянович

Підпис професора Григорія Васяновича засвідчую:
Учений секретар Львівського державного
Університету безпеки життєдіяльності, доцент

Роман Лаврецький

«24» лютого 2021 року.